

Israël Shirman

EEN ASPEKT VAN DE ENDLÖSUNG

DE EKONOMISCHE PLUNDERING VAN DE JODEN IN BELGIË

De toepassing van de Endlösung in België had, zoals men weet, de verdwijning van 25.000 Joden in de kampen tot gevolg. Verscheidene studies hebben de evolutie aangetoond van de politiek van de bezetter, die leidde tot de telling, de samendrijving en de deportatie van de Belgische Joden. Andere werken hebben de opsluiting, de uitroeiing of, zoals dat onlangs nog het geval was, het verzet van de Joden tegen die maatregelen behandeld. Er moet echter nog een globaal wetenschappelijk werk geschreven worden over het lot van de Joden tijdens de oorlog, waarin tevens het probleem van de « Vereniging der Joden in België » aan bod zou komen.

Een heel belangrijk aspect van de politiek t.o.v. de Joden van de bezetter bleef tot nog toe onaangeroerd : de economische plundering.

In 1970 uitte een student geschiedenis van de U.L.B. de wens een licentiaatsverhandeling te maken over de Joodse kwestie tijdens de oorlog. Wij hebben hem toen gewezen op het belang en het origineel karakter van die studierichting. Hoewel zijn eindwerk heel de kwestie behandelt, waren wij toch verbeugd vast te stellen dat onze hoop niet ijdel was geweest. Inderdaad, het derde hoofdstuk van het proefschrift, dat de economische plundering onder de loep neemt, is een originele bijdrage tot de kennis van het lot van de Joden tijdens de bezetting. Het geeft ons een goed inzicht in de plaats die de Joden in de Belgische economie innamen en werpt een nieuw licht op de vooroorlogse periode (1).

Na afloop van zijn studies vestigde Israël Shirman zich in Israël. Hij vertrouwde ons zijn werk toe en gaf ons de toelating een gedeeltelijke publikatie ervan te voorzien. Hij ging ermee akkoord dat zijn tekst met dat doel eventueel zou bijgewerkt worden. Het artikel dat volgt is dus een deel van een verhandeling, dat slechts hier en daar werd bijgeschaafd om de lektuur ervan te vergemakkelijken en het gebruik van het bronnenmateriaal te verduidelijken.

* Vertaald uit het Frans door Rita Loquet.

(1) Israël SHIRMAN, *La politique allemande à l'égard des Juifs de Belgique 1940-1944*, licentiaatsverhandeling U.L.B., 1971, gestenc., 190 p. + 71 p. bijlagen.

De studie van Shirman is niet exhaustief. Een grondiger onderzoek van de Duitse archieven, enquêtes bij de betrokken firma's, zouden ongetwijfeld de mogelijkheid bieden een gedetailleerder beeld te schetsen. In zijn huidige vorm leek dat werk ons echter voldoende interessant om het de verspreiding te geven dat het verdient.

I. DE ONDERNEMINGEN EN DE ROERENDE GOEDEREN (2)

Gelijktijdig met de diverse maatregelen die de deportatie naar het Oosten voorbereidden, gingen de Nazi's over tot de systematische plundering van de Joodse goederen en tot de « arianisering » van de Belgische economie.

A) De juridische maatregelen

Volgens de richtlijnen van het *Oberkommando des Heeres* (O.K.H.) (3) moest men zich inzake de Joodse kwestie zeer gematigd tonen tijdens de eerste weken van de bezetting in het Westen. Dit gold eveneens het economische leven en het was dus raadzaam voorlopig af te zien van maatregelen op dat gebied. De *Militärverwaltung* (M.V.) was trouwens van oordeel dat de Joodse invloed daar van weinig betekenis was (4).

De toestand evolueerde echter nogal vlug en op 16 november 1940 kwam het bevel van het O.K.H. om over te gaan tot de « arianisering » van de economie :

...und zwar teilte der Oberbefehlshaber des Heeres, Generalfeldmarschall von Brauchitsch, mit, dass im Einvernehmen mit dem Reichs-

-
- (2) Een essentieel deel van dit werk berust op het eindverslag van de *Wirtschaftsabteilung* van het Duitse militair bestuur in België, dat opgesteld werd na de aftocht en dat gedeeltelijk teruggevonden werd. Het zestiende deel van dat rapport, 183 bladzijden, handelt over de in beslag genomen bezittingen en beschrijft namelijk het ont-eigeningsproces van de Joden (Hoofdstuk III). *Abschlussbericht der Militärverwaltung in Belgien und Nordfrankreich, Abteilung Wirtschaft. 16. Teil, Treubandvermögen*, in *German Records Microfilmed at Alexandria V.A.*, T. 501, R. 107, fr. 132 e.v. Het Ministerie van Volksgezondheid te Brussel (M.V.G.) bezit een kopie van dat dokument, R. 497, Tr. 210.026, dat voortaan geciteerd wordt : *Treuband*.
- (3) In de *Sonderbestimmungen* van het VIe Duitse Leger wordt onder Titel II (Houding tegenover de bevolking), paragraaf d, erop gewezen dat de rassenkwestie niet ter sprake mag gebracht worden, omdat dit annexionistische bedoelingen zou kunnen laten vermoeden. Het feit dat een inwoner van een land een Jood is, impliceert niet dat speciale maatregelen tegen hem moeten getroffen worden, aldus het dokument, waarin tevens, in Bijlage I, de tekst voorkomt van het dagorder van de Legergroep B (von Bock) betreffende de houding van de Duitse soldaat in de eventueel bezette gebieden. Punt 8 van dat dagorder zegt uitdrukkelijk : *Juden im besetzten Gebiet sind unbebelligt zu lassen*. Cfr. L. STEINBERG, *La Révolte des Justes. Les Juifs contre Hitler*, Parijs, Fayard, 1970, p. 240, noot 1.
- (4) Volgens een Duitse enquête waren er ongeveer 8.000 ondernemingen waarvan het nominale kapitaal, zonder rekening te houden met de vastgelegde reserve, op 10 mei 1940 één miljard BF, hetzij 80 miljoen RM, bedroeg. Dat onderzoek wees eveneens uit dat op commercieel gebied de schulden van de ondernemingen (960 miljoen BF) aanzienlijk hoger waren dan het kapitaal (370 miljoen BF). *Treuband*, p. 108.

marschall des Grossdeutschen Reiches grösster Wert darauf gelegt würde, auch in Belgien die völlige Ausschaltung der Juden aus der Wirtschaft mit Beschleunigung durchzuführen; vorhandene Warenbestände jüdischer Geschäfte sollten zugunsten der Truppe oder des Reiches verwertet werden. Gleichzeitig wurde der Mil. Bef. ersucht, die erforderlichen Massnahmen vorzubereiten und dem OKH hierüber Bericht zu erstatten... (5).

Op 12 december 1940 stuurde de M.V. een brief naar het O.K.H., waarin gezegd werd dat, vermits de sekretarissen-generaal hadden geweigerd die kwestie via nationale wetten te regelen, het militair bestuur nu maar zelf de gepaste maatregelen moest treffen. Rekening houdend met de toestand in België, wenste het de *Entjudung* niet te realiseren door middel van algemene verordeningen, maar wel door de tussenkomst van beheerders-kommissarissen, die voor elke zaak zouden aangeduid worden en die met de likwidatie van het bedrijf of met zijn transfer in Duitse of Vlaamse handen zouden belast worden. Op 23 december 1940 keurde het O.K.H. die werkwijze goed (6). De eerste Jodenverordening van 28 oktober 1940 voorzag de verplichting tot aangifte voor de ondernemingen onder Joodse invloed. Voor die eerste aangifte beperkte men zich dus tot de belangrijkste waarden: de ondernemingen in hun geheel genomen, de grote vermogens en de gronden. Die maatregelen werden toegepast met terugwerkende kracht op 1 mei 1940. De Duitsers vreesden inderdaad, en terecht schijnt het, dat sommige Joodse ondernemingen zouden geprobeerd hebben hun aandelen in « arische » handen te laten overgaan, hetzij juist vóór, hetzij juist na de invasie.

Op 31 mei 1941 vaardigde de M.V. een belangrijke verordening uit betreffende de economische maatregelen tegen de Joden (7). Zij gaf in feite een samenvatting van alle op dat gebied vigerende stipulaties en vormde de wettelijke basis voor de georganizeerde plundering. De aangifte van onroerende goederen, het in bewaring geven van effecten en de overbrenging van de liquide middelen naar wisselkantoren werden verplicht gesteld. De verordening onderwierp aan een voorafgaande toelating een hele reeks operaties, waaronder de vrije beschikking over de effecten en de aandelen in ondernemingen, evenals de aankoop van dergelijke aandelen of de oprichting van nieuwe ondernemingen. Aan aangifte waren onderworpen: 1) de ondernemingen en de filialen van ondernemingen (in hoofdzaak zij die in het handelsregister ingeschreven waren) en 2) de grondbezittingen en de grondrechten.

De ondernemingen waarin Joden « wegens hun kapitaaldeel of wegens hun aantal stemmen in beslissende mate deelhebben » moesten aangegeven worden. Het ging om ondernemingen waarin Joden over tenminste één vierde van het kapitaal en over de helft van het aantal stemmen beschikten. Aangifteformulieren werden geleverd door het « Bureau voor Aangifte van het

(5) *Treuband*, p. 109.

(6) *Id.*, p. 109.

(7) *Verordnungsblatt*, nr. 44, 10 juni 1941, « Verordening van 31 mei 1941, houdende aanvulling van de Jodenverordening ».

Joodsch Vermogen», dat de juistheid van de aangiften moest controleren en desgevallend nadere informaties moest inwinnen.

Op 15 juli 1941 werden de ondernemingen, die onder de aangifteverplichting vielen, door de Duitsers gedwongen hun Joods karakter in het Frans, Nederlands en Duits kenbaar te maken. Voordien waren het alleen de restaurants en de hotels die verplicht waren die « inlichting » aan te plakken. Die drietalige vermelding moest voorkomen op de briefhoofden en op de ingangsdeuren van de lokalen van de betrokken firma's (8). In feite wilde men met die maatregelen twee resultaten bereiken. Enerzijds hadden de aangifte van de effecten, het karakterizeren van het banktegoed als Joods, evenals een eerste concentratie van die effecten in deviezenbanken, tot doel spoedig en volledig en op het gewenste tijdstip beslag te kunnen leggen op die goederen. Anderzijds brachten de beperkingen inzake het verwerven van goederen de *Entjudung* van de Belgische economie op gang. Het vierde hoofdstuk van diezelfde verordening bevatte belangrijke bepalingen betreffende de verwijdering van Joden uit de raden van beheer en waardoor vooral de M.V. belast werd met de benoeming van beheerders-kommissarissen voor de leiding van de aan aangifte onderworpen Joodse ondernemingen. Ook de verplichte verkoop en het stopzetten van de activiteiten van een Joods bedrijf, op bevel van de M.V., werden erdoor mogelijk gemaakt.

De Nazi's, die na het begin van de deportaties naar het Oosten vaststelden dat de Joden hun roerende goederen verkochten en dat zij daartoe nog het recht hadden, maakten vlug een einde aan die toestand door de verordening van 21 september 1942, die de verkoop van die goederen toebehorende aan Joden verbood. Het is trouwens de laatste verordening die i.v.m. de Joodse kwestie uitgevaardigd werd (9).

B) De uitvoering van de Duitse maatregelen

1. DE AANGIFTE VAN DE VERMOGENS

In een eerste fase waren het alleen de bedrijven die onder Joodse invloed stonden die moesten aangegeven worden. Men ging echter vrij spoedig over tot de gehele aangifte van de Joodse vermogens. Eerst kwamen die van de ex-burgers van het *Reich* (Duitsers, Oostenrijkers, Tsjechen) aan de beurt en daarna die van alle Joden die via Mechelen naar Auschwitz weggevoerd werden.

De redenen van die aangifte, zoals ze in het verslag *Treubandvermögen* werden uiteengezet, zijn in meerdere opzichten revelerend :

(8) *Treuband*, p. 115.

(9) *Verordnungsblatt*, nr. 86, 2 oktober 1942.

Die Gründe für diese erweiterte Vermögensdeklaration waren verschieden. Die Anmeldung des Vermögens ehemaliger deutscher Juden usw. diente der Vorbereitung des Vermögenseinzuges zugunsten des Reiches, während die Vermögensanmeldung der aufgrund sicherheitspolizeilicher Massnahmen in Mecheln eingelieferten Juden rein treuhänderische Motive hatte, und zwar bezweckte sie die Sicherstellung und Erhaltung der in vielen Fällen vermutlich ohne jegliche Aufsicht hinterlassenen Werte (10).

De lef van de Duitsers is bewonderenswaardig! De moordenaars camoufleren hun misdaad door gewag te maken van *Sicherstellung* en de dieven hebben het over de *Erhaltung* van de Joodse goederen. Geen enkele Duitse tekst spreekt over uitroeiing. De Duitsers zullen er trouwens steeds voor zorgen dat hun plundersingen goed verborgen blijven, door o.m. de vermogens in te schrijven onder de naam van de Joodse rechthebbenden, die heel dikwijls al in de gaskamers van Silezië omgekomen waren (11).

Er waren in 't geheel meer dan 28.000 aangiften waarvan hieronder de spreiding wordt gegeven :

Ondernemingen :	7.700
Gronden :	3.000
Totaal vermogen :	17.400
	<hr/>
	28.100 (12)

Wij beschikken over de verdeling per nationaliteit van de 17.400 Joden die te Mechelen aangifte deden van hun bezittingen :

Duitsland :	ongeveer 4.500
Polen :	» 7.500
Nederland :	» 1.650
België :	» 1.050
Tsjechoslovakije :	» 700
Roemenië :	» 600
Sovjetunie (en Baltische staten) :	» 500
Hongarije :	» 400
Frankrijk :	» 150
Engeland :	» 50
Amerika :	» 10
Neutralen of van onbekende nationaliteit :	» 290
	<hr/>
	17.400 (13)

De totale waarde van de aangegeven of in beslag genomen Joodse bezit-

(10) *Treuband*, p. 118-119.

(11) Die diskretie werd nog beklemtoond vermits dit verslag werd opgesteld tussen september 1944 en mei 1945, op een ogenblik dat de Duitsers over 't algemeen wisten dat zij de oorlog verloren hadden.

(12) *Treuband*, p. 119.

(13) *Id.*, p. 119-120.

Gezinshoofd :	150 RM
Echtgenote :	80 RM
Persoon ten laste (+ 15 jaar) :	80 RM
Persoon ten laste (— 15 jaar) :	50 RM ⁽²⁰⁾

De onderhandse verkoop, gedaan door Joden en niet-Joden, was gewoonlijk toegelaten voor zover de Duitsers geen « camouflage van vermogens » vermoedden, zoals bijvoorbeeld een verkoop van gronden aan « arische » familieleden. Dergelijke toelating werd gegeven omdat zo'n verkoop de *Entjudung* in de hand werkte, terwijl dezelfde later te plunderen totale waarde behouden bleef.

3. HET BEHEER VAN DE JOODSE BEZITTINGEN

Het belangrijkste werktuig waarover de Duitsers op dat gebied beschikten was de aanstelling van curatoren, die gewoonlijk aangeduid werden als « beheerders-kommissarissen ». Zij werden vaak belast met de opdracht de Joden uit het economische leven te bannen, m.a.w. de onderneming die zij kregen toegewezen op een min of meer korte termijn te likwideren. In enkele gevallen moesten zij de te beheren bezitting in stand houden en overgaan tot de « arianisering ».

Oorspronkelijk waren de beheerders partikulieren, Duitse burgers die door de M.V. aangeduid werden. Omwille van het aanzienlijk aantal te beheren bedrijven, werd de M.V. er echter toe genoodzaakt andere schikkingen te treffen. Het militair bestuur ging dan ook over tot de oprichting van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, de *Brüsseler Treubandgesellschaft* ⁽²¹⁾. Ze werd gesticht op 12 november 1940, onder de vorm van een p.v.b.a., door Dr. Baron von Hammerstein, notaris en door Dr. Drath, expert-boekhouder, beiden officieren die deel uitmaakten van de M.V. De statuten bepaalden het maatschappelijk doel op de volgende manier :

« ...Alle burgerlijke en commerciële transakties betreffende het beheer, de administratie, de likwidatie van en het toezicht op de bezittingen behorende aan private personen of aan maatschappijen, evenals alle andere financiële of industriële activiteiten die rechtstreeks of onrechtstreeks op dat doel betrekking hebben » ⁽²²⁾.

Die zeer brede definitie liet alle mogelijke interpretaties toe.

De B.T.G. werd aanvankelijk belast met het beheer van de als « vijandelijk » beschouwde bezittingen. De uitvoeringsbesluiten van de verordening van 22 april 1942 betreffende de verbeurdverklaring van de bezittingen van

(20) *Treuband*, p. 121. Een hoger bedrag werd voorzien indien een van de echtgenoten geen Jood was.

(21) Voortaan geciteerd : B.T.G.

(22) Bijlage VII bij het verslag *Treuband*.

Joden, die hun nationaliteit hadden verloren of van staatloze Joden, die voor het laatst de Duitse nationaliteit bezaten, vertrouwden het beheer en de likwidatie van die goederen toe aan de B.T.G. De verordening van 1 augustus 1942 betreffende de Joden bepaalde in meer algemene zin :

« De Brüsseler Treuhandgesellschaft, personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, 47, Cantersteen te Brussel, wordt met het beheer en de likwidatie van de ten gunste van het Duitse Rijk vervallen verklaarde vermogens belast » (23).

De opdracht die de M.V. aan de B.T.G. gaf was dus van fundamenteel belang. Wat het beheer van de Joodse ondernemingen betreft, moet men aanstippen dat, zolang een likwidatiemaatregel niet werd bevolen, ze op dezelfde voet geplaatst bleven als de Belgische ondernemingen, b.v. inzake de rantsoenering van de grondstoffen, enz. (24). De beheerder-kommissaris (hetzij een persoon of de B.T.G.) was een bedrijfsleider zoals het Belgisch recht het verstaat, maar hij moest de toestemming van de M.V. verkrijgen voor alle kapitale kwesties betreffende het leven of de structuur van de onderneming. De gewone directie handelde van haar kant de lopende zaken af volgens de richtlijnen van de curator.

Ongeveer 3.000 percelen werden aangegeven als zijnde eigendom of mede-eigendom van Joden. Er moest ook rekening gehouden worden met het aanzienlijk aantal gronden van enkele Joodse maatschappijen, in 't bijzonder de *Société Immobilière Bernheim* van Brussel. Behalve die gronden waren er op 31 december 1943 2.853 onder sekwestering geplaatst, waarvan :

1.079	te Brussel
1.395	te Antwerpen
379	in de rest van het land
<hr/>	
2.853	(25)

Het ging nu eens om eensgezinshuizen, dan weer om huurwoningen. De Joden waren slechts zelden eigenaar van landbouwgronden. De totale waarde van de gronden, de waarde van de percelen die het bezit waren van de immobiliënmaatschappijen meegerekend, bedroeg ongeveer 700 miljoen BF, op basis van de op 10 mei 1940 geblokkeerde prijzen (26).

Die Einleitung der Verwaltung erfolgte schrittweise und zog sich teils wegen mangelhafter Anmeldung, teils wegen der Schwierigkeiten bei der Ermittlung und Erfassung des Eigentums abwesender Juden lange hin. Zudem wirkte sich der stossweise Abtransport der Juden durch den SD zum Lager Mecheln äusserst störend aus. Selbst dort, wo bereits eine geordnete Beaufsichtigung eingesetzt hatte, litten die weiteren Verwal-

(23) *Verordnungsblatt*, nr. 82, 12 augustus 1942.

(24) *Treuband*, p. 125.

(25) *Id.*, p. 127.

(26) *Id.*, p. 127. Volgens algemeen geldende normen zou die waarde echter met 100 % moeten verhoogd worden.

tungsmassnahmen unter der dadurch hervorgerufenen Beunruhigung der Bevölkerung, wozu noch erschwerend hinzukam, dass die Wohnungen alsbald nach Abführung oder Flucht der Juden oft in unkontrollierbarer Weise beraubt und beschädigt wurden (27).

De totale waarde van de huurgelden voor Joodse onroerende goederen die, naar Duitse gewoonte, op naam van Joodse rechthebbenden op geblokeerde rekeningen werden geplaatst, bedroeg einde 1943 ongeveer 12 miljoen BF. Dat bedrag was relatief laag, want tal van huurders waren Joden en waren weggevoerd geworden, de huizen leeg achterlatend, tenminste voorlopig. Een Duitse verordening van december 1943 maakte het mogelijk dat een Duitse notaris de verkoopakte kon opstellen en gaf hieraan kracht van wet (28).

De B.T.G. « beheerde » eveneens het geld, de diamanten en de juwelen die door de Duitsers in beslag genomen werden. Met dat doel installeerde ze een kantoor in het verzamelkamp te Mechelen.

Die nach Abzug der vom SD einbehaltenen Verpflegungs- und Transportkosten (anfangs bfrs. 1.000, später bfrs. 1.500 pro Person) und einer B.T.-Verwaltungsgebühr von bfrs 20 pro Person verbleibenden Barbeträge wurden auf Sperrkonto bei der Société Française de Banque et de Dépôts hintergelegt (29).

Die maatregel betekent zowat het toppunt van cynisme, wanneer men de voorwaarden kent waaronder de Joden van Mechelen naar Auschwitz gebracht werden.

Bovendien lieten de Duitsers bij hun aftocht in een bankkluis te Brussel meer dan 5.000 horloges achter, die zij te Mechelen van de Joden afgenomen hadden. Wat de andere kleine juwelen betreft, die werden door de Duitsers meegenomen *um auf jeden Fall zu gegebener Zeit eine einwandfreie Rechnungslegung zu gewährleisten* (sic!) (30).

4. DE EFFEKTEN EN DE BANKTEGOEDEN

Op 24 oktober 1942 belastte een uitvoeringsbesluit van de M.V. de B.T.G. met het beheer van alle banktegoeden van Joden die, evenals de effecten, in de *Société Française de Banque et de Dépôts* (31) moesten bijeengebracht worden.

So konnten die Beträge bis dahin bei verschiedenen Banken abgehoben werden, ohne dass die MV auch nur die geringste Möglichkeit einer Kontrolle hatte. Die stärkere Zusammenfassung empfahl sich auch aus

(27) *Trauband*, p. 127.

(28) *Id.*, p. 128-129. *Verordnungsblatt*, nr. 114, 22 december 1943.

(29) *Id.*, p. 130.

(30) *Id.*, p. 131.

(31) Maatschappij onder Duits beheer.

Gründen einer wünschenswerten laufenden Uebersicht über den Gesamtstand der jüdischen Guthaben und den Kontostand jedes einzelnen Berechtigten ⁽³²⁾.

Op 31 juli 1944 bedroeg de waarde van de bij de *Société Française de Banque* gedeponeerde Joodse effecten ongeveer 216 miljoen BF ⁽³³⁾.

C) De « Entjudung » van de Belgische economie

De wettelijke basis voor de *Entjudung* werd vastgelegd in de verordening van 31 mei 1941, waarvan paragraaf 17 de mogelijkheid bood de Joden tot de stopzetting of de verkoop van hun onderneming te dwingen. Het militair bestuur was echter van oordeel dat het niet nodig was die maatregelen onmiddellijk toe te passen. Er werd besloten de Joodse bedrijven slechts dan te doen verdwijnen wanneer hun voortbestaan ongewenst bleek omwille van algemene economische motieven, die weliswaar vaak betwisbaar waren :

Dagegen sollte bei denjenigen Wirtschaftssectoren, die offensichtlich übersetzt und jüdisch verhältnismässig stark beeinflusst waren, wie bei dem Textil- und Ledergewerbe und dem Diamantengebiet, durch Abdrosselung der Lieferung an jüdische Unternehmen im Einzelfall gesunde wirtschaftliche Verhältnisse für eine geringere Anzahl fundierter Firmen erzielt werden ⁽³⁴⁾.

Het verslag onderstreepte echter dat diverse factoren ertoe bijdroegen *um auch in Belgien eine Entjudungsaktion grossen Umfanges in die Wege zu leiten mit dem Ziel einer totalen Entjudung der belgischen Wirtschaft.*

Het rapport tekende hier verder bij aan :

Hierbei waren in erster Linie... die nationalsozialistische Einstellung zu diesem Fragenkomplex und das Bedürfnis massgebend, auch im Befehlsbereich den gleichen Zustand herbeizuführen, wie er bereits im Reich bestand...

Das belgische Wirtschaftsministerium, die Warenstellen Textil und Leder sowie die neugeschaffene Organisation des belgischen Handels zeigten denn auch anfangs für die Inangriffnahme der Entjudung, insbesondere des belgischen Handels, grosses Interesse und beteiligten sich sogar an einer Reihe vorbereitender Massnahmen, z.B. bezüglich der handels- und gewerbrechtlichen Behandlung von Liquidationen und der Verwertung von Warenbeständen. Waren die letzteren Stellen auch zur Mitarbeit bereit, wo es galt, sich auf diese Weise vielleicht lästiger Konkurrenten zu entledigen und sich bei der Verwertung von Rohstoffen, Waren usw. einzuschalten, so scheuten sie jedoch nach aussen jede offizielle Mitwirkung, wie im übrigen auch die Bereitschaft belgischer Kaufleute zur Uebernahme jüdischer Betriebe nicht sonderlich gross war ⁽³⁵⁾.

(32) *Treuhand*, p. 133.

(33) *Id.*, p. 137.

(34) *Id.*, p. 141.

(35) *Id.*, p. 142-143.

Die verklaringen van het militair bestuur moeten natuurlijk voorzichtig behandeld worden, maar het kan echter niet geloofwaardig worden dat de maatregelen, die de economische plundering van de Joden op het oog hadden, het minste tumult in België veroorzaakten.

Een eerste methode die de Nazi's tijdens het *Entjudungs*-proces toepasten, was, wat ze zelf noemden, de *Selbstarisierung*. Alle ondernemingen die, hoewel ze aangegeven waren, het bewijs konden voorleggen dat ze op 1 mei 1940 niet aan het « Joodse kapitaal » gebonden waren en dat de Joodse leden van hun bestuursorganen en beheerraden uit hun functies ontslag hadden genomen, konden per formulier om een « negativiteitsattest » verzoeken en bijgevolg als « arisch » beschouwd worden. En werden aldus 391 attesten afgeleverd ⁽³⁶⁾.

Van de 8.000 aangegeven Joodse bedrijven of ondernemingen met Joodse participatie, waren er vele die niet meer werkten. Vierduizend aangiften hadden betrekking op handelsondernemingen of kleine en zelfs heel kleine bedrijven van ambachtelijke aard. Wat de 4.000 andere betreft, werd een beslissing genomen na te hebben onderzocht of ze levensvatbaar waren, rekening houdend met hun aard en hun rentabiliteit. Een eerste door het militair bestuur in 1941 doorgevoerde enquête, leidde tot het besluit dat slechts ongeveer 10 % van de ondernemingen als levensvatbaar moesten beschouwd worden ⁽³⁷⁾. Een tweede onderzoek dat begin 1942 werd gedaan, vond zelfs dat dat resultaat te optimistisch was.

Wanneer tot de gedwongen « arianisering » door verkoop werd overgegaan, hield men rekening met de « politieke betrouwbaarheid » van de koper ⁽³⁸⁾. De verkoopprijs werd vaak vastgesteld na een expertise door de B.T.G., ingeval de betrokkenden geen overeenstemming bereikten. Zelfs indien er een overeenkomst bestond en er een verkoopkontraat met een bedrag erop vermeld kon worden voorgelegd, koesterde het militair bestuur argwaan en vreesde camouflages waardoor het geld zou verliezen. Die procedure tot vaststelling van de prijs kan bijgedragen hebben tot de vermindering van het aantal eventuele kopers, dat trouwens nogal beperkt was. De opbrengst van de vrijwillige of gedwongen « arianisering » werd, net zoals de andere bedragen trouwens, gestort op geblokkeerde rekeningen bij de *Société Française de Banque et de Dépôts*.

De hoofdverantwoordelijke voor de plundering van de Joodse bezittingen is ongetwijfeld de dienst *Treubandvermögen* van de M.V., hoewel andere diensten ook niet helemaal vrijuit gaan.

(36) *Treuband*, p. 144.

(37) *Id.*, p. 145-146. Noteren wij in elk geval dat de oorlog de criteria inzake de viabiliteit van een onderneming wijzigde. Zo leest men in het verslag: *Im Laufe der Zeit schrumpfte die Zahl der zu erhaltenden Betriebe allgemein immer mehr zusammen. Auch das deutsche Interesse am Erwerb von Unternehmen trat in dem Masse zurück, wie der Vorrat an Waren und Rohstoffen infolge der wirtschaftlichen Entwicklung und Lenkung geringer wurde und sich die Schwierigkeiten anderer Art, z.B. hinsichtlich des Arbeitseinsatzes, erböhten.*

(38) De leden van de *Wehrmacht* die in België gestationeerd waren, konden geen Joodse bezittingen verwerven, ten minste niet wettelijk.

...Anfang Dezember 1941 wurde die Zwangsliquidation in Angriff genommen und zunächst in mehreren Vorbesprechungen mit den hieran interessierten Ressorts der MV sowie mit den Vertretern des SD und der Brüsseler Dienststelle des Auswärtigen Amtes behandelt. Ein Widerspruch gegen die geplante Aktion wurde von keiner Seite erhoben... (39).

De sectoren textiel, leder en rookwaren, waar de Joodse ondernemingen talrijk waren, werden door de bezetter het eerst aangepakt. De grote firma's moesten hun goederenstocks afstaan, de kleine konden ze verkopen (40). Elke opbrengst van een verkoop hoger dan 20.000 BF moest gestort worden op de rekening van de Joodse rechthebbende bij de *Société Française de Banque*.

Van bij het einde van de likwidatieperiode, werd de Joden verbod opgelegd de uitoefening van hun beroep verder te zetten. Zij moesten hun firma uit het handelsregister laten schrappen. Begin maart 1942 kregen ongeveer 3.000 handelsondernemingen en zowat 1.500 kleine textiel-, pels- en houtbedrijven van de Duitsers het bevel tot vrijwillige likwidatie over te gaan en dit ten laatste op 31 maart 1942. Die termijn werd echter achteraf verlengd. Op 12 mei 1942 hadden 6.057 firma's het likwidatiebericht ontvangen.

Van de 3.176 handelsondernemingen behoorden er 1.131 tot de textielsector, wat zowat 35 % vertegenwoordigt. Ver achterop komen diamant (582 - 18 %), huiden en leder (399 - 12 %) en voeding (357 - 11 %) en nog verder metaalbewerking (104), hout en bouwmaterialen (62) en landbouw (13). Bij de industriële bedrijven (2.594 eenheden) is het de konfektië die de biezonderste plaats inneemt (850 - 32 %), gevolgd door de diamantnijverheid (521 - 20 %), leder en pels (490 - 18 %), de makelaars (418 - 16 %), de precisienijverheid (117), meubels (61), textiel (49), enz. Noteren wij bovendien dat er 287 marskramers voorkomen op de lijst van 6.057 ondernemingen (41).

Bij de evacuatie van België door de bezetter, was de likwidatie van de Joodse firma's bijna afgelopen. Eens te meer geeft het verslag een stand van het « arianizerings »-proces :

Ondernemingen aangegeven als staande onder Joodse invloed (+ 289 reizende handelszaken) :	7.440
Door middel van het « negativiteitsattest » uitgeschakelde ondernemingen (of vrijwillige « arianisering ») :	391

(39) *Treuband*, p. 151.

(40) Het gaat hier om de textielbedrijven.

(41) *Treuband*, p. 155. Deze verdeling per nijverheidstak bevestigt het belang van de konfektiëindustrie, de leder en pels verwerkende nijverheid en de diamantbewerking voor de Joden in België. Ze stemt bovendien niet overeen met de beweringen van SIPO-chef Ehlers die in een in 1942 opgesteld verslag (*Das Judentum in Belgien*, M.V.G., Marburg-archief, film XIV) de Joodse aanwezigheid in de Belgische economie aanzienlijk heeft overdreven. Zo verklaarde hij b.v. dat 20,8 % van de juwelierszaken, 70 % van de touwhandel en 81,3 % van de diamantnijverheid in handen waren van Joden.

« Gearianizeerde » bedrijven of die op het punt staan het te worden :	268
Gelijkwiderde ondernemingen :	6.433
Ondernemingen waarover nog niets definitief beslist werd :	637 (42)

D) De diamantnijverheid

Een bijzondere plaats moet voorbehouden worden aan de studie van de plundering van de Joodse diamanthandelaars te Antwerpen. In eerste instantie omwille van de overwegende rol die de Joden speelden in die branche, waarvan de ontwikkeling hen grotendeels toekomt en vervolgens omwille van het algemene economisch belang van de diamantnijverheid (43).

De diamantindustrie was gekoncentreerd te Antwerpen waar ze duizenden arbeiders tewerkstelde, waarvan een belangrijk deel eveneens Joods was. Bij het uitbreken van de oorlog waren de meeste grote bedrijven, waarvan de eigenaars Joden waren, met hun stocks en dikwijls met hun arbeiders naar het buitenland uitgeweken. Zij die bleven hervatten net zoals de niet-Joodse bedrijven, hun activiteiten onder het impuls van de bezetter. De Duitsers stelden zelfs autobussen ter beschikking voor de repatriëring van de Joodse diamanthandelaars, die tijdens de vlucht in Frankrijk een onderkomen hadden gezocht (44). Daarna werd het klassieke scenario opgevoerd. Eerst en vooral aangifte bij het *Devisenschutzkommando* (45) van het goud, het platina en de diamanten die door de diamanthandelaars bewaard werden.

De Duitsers richtten verschillende organismen op om die belangrijke tak van de Antwerpse nijverheid van nabij te controleren. Het belangrijkste was wel de *Diamantkontrollestelle* waarvan de leiding werd waargenomen door een Duitser, William Frensel, die al sinds 25 jaar in België verbleef. Hij was gehuwd met een Belgische en was bedrijvig in de diamantsektor. Hij was het die de belangrijkste rol speelde in de plundering van de Joodse diamanthandelaars (46).

De eerste aktie van de bezetter werd tegen alle diamanthandelaars gevoerd. Op 18 augustus 1941 drongen de *Feldgendarmarie* en agenten van

(42) *Treuband*, p. 157.

(43) Herinneren wij eraan dat er in de hoger vermelde lijst van Joodse ondernemingen 582 diamantbedrijven voorkomen onder de rubriek handelsondernemingen en 521 onder die van de industriële zaken. Eenzelfde firma hield zich vaak bezig met de commercializatie én met de bewerking van diamant.

(44) S. EMMERIK, *De Duitschers stalen voor Milliardien Diamant te Antwerpen, tijdens de Bezetting*, Antwerpen, 1944, p. 9.

(45) Het *Devisenschutzkommando* was een dienst van de SIPO belast met de behandeling van « misdrijven » inzake deviezen, goud, juwelen, diamanten, enz...

(46) Hij overleed op 17 mei 1944 en ontsnapte aldus aan een zware veroordeling na de oorlog.

de Gestapo binnen in de verschillende diamantbeurzen en gapten alle diamanten waarop zij de hand konden leggen (47). Op 19 mei 1941 werd tijdens een vergadering van Duitse verantwoordelijken voor de sektor diamant, de beslissing genomen maatregelen te treffen om de uittocht van Joodse diamanthandelaars te voorkomen (48). Die bezorgdheid ze niet te laten vluchten is in tegenspraak met wat het M.V.-verslag daarover zegt :

...während die zurückgebliebenen Händler (zij die in mei 1940 niet waren gevlucht), meist mittellose polnische, rumänische, auch deutsche Juden, im Hinblick auf die bestehenden Bewirtschaftungsvorschriften und die Warenknappheit völlig überflüssig waren (49).

Begin 1941 wordt W. Frensel benoemd tot *Verwalter* (beheerder-kommissaris) van verschillende Joodse firma's, meestal echter van die waarvan de eigenaars in het buitenland vertoefden (50). In april 1942, één maand na de andere sectoren, ontvangen de Joodse diamanthandelaars de likwidatiebevelen. Ze werden afgeleverd aan 1.103 diamanthandelaars of -bedrijven. Op 30 april 1942 werd Frensel benoemd tot algemeen beheerder van de Joodse diamantbedrijven en werd hij belast met de verkoop van de edele metalen, het goud en de diamanten. Na de dood van Frensel in 1944, nam de B.T.G. zijn taak over. Het militair bestuur was eveneens overgegaan tot de likwidatie van 700 bedrijven die eigendom waren van afwezige Joden en die waarden hadden achtergelaten in brandkasten of in banken (51).

De likwidatie-circulaire vermeldde het volgende :

« De diamanten moeten verkocht worden door toedoen van de Heer W. Frensel, Pelikaanstraat, 62, te Antwerpen, de industriële diamanten en het uitschot (boart) aan de Heer Urbanck, voor het ogenblik te Antwerpen : Hotel Century ; de geslepen diamanten aan het diamantenbureau, Graanmarkt, 2, te Antwerpen, aan de door voormeld bureau vastgestelde prijzen » (52).

In geval van verkoop vormden de prijzen op 10 mei 1940 een basis voor de vaststelling van de verkoopprijs. Een verhoging met ten hoogste 35 % was toegelaten. Het is meer dan waarschijnlijk dat de Duitsers een deel van de produktie op de zwarte markt van de hand deden, met uitzondering nochtans van het industrieel diamant, van primordiaal belang voor de oorlogsnijverheid, dat verkocht moest worden aan de « Duitse dienst voor technische produkten », die te Antwerpen vertegenwoordigd was door Urbanck. Bovendien werden eveneens vele door de *Devisenschutzkommandos* van Brussel, Antwerpen en Gent in beslag genomen diamanten aan Frensel overhandigd (53).

(47) E. SCHMIDT, *L'Histoire des Juifs à Anvers*, Antwerpen, Ontwikkeling, 1969, p. 159.

(48) M.V.G., R. 497, Tr. 201.386.

(49) *Treuband*, p. 160.

(50) M.V.G., R. 497, Tr. 201.386.

(51) *Treuband*, p. 161.

(52) M.V.G., *Dossier Frensel*, R. 497, Tr. 230.035, dok. 49.

(53) Vergadering van 13 mei 1942 in het « Diamantbureau » te Antwerpen.

In de loop van 1944 besloten de Duitse diensten, die over onvoldoende deviezen of goud beschikten om ruwe industriële diamanten op de zwarte markt aan te kopen, de van Joden afgenomen juweliersdiamanten te gebruiken als betaalmiddel⁽⁵⁴⁾.

Het verslag van de op 17 januari 1944 gehouden vergadering geeft ons trouwens een idee van het belang van die konfiskaties voor de Duitse oorlogs-industrie :

« 1. Industrieel diamant.

Dank zij de belangrijke leveringen industriële diamanten van Belgische oorsprong (tot op heden zowat 9.400.000 karaat)⁽⁵⁵⁾, mag de bevoorradingsstoestand van het Reich inzake industriële diamanten, vergeleken met die van andere grondstoffen, zeer bevredigend genoemd worden. De beschikbare stocks van gewone boart voor industriële doeleinden, zullen volstaan om de Duitse bewapeningsindustrie gedurende ongeveer twee jaar te bevoorraden...

2. Sierdiamanten.

Tot op heden heeft België aan het Reich ongeveer 10.000 karaat afgestaan (*sic*), afkomstig van vijandelijke en Joodse bezittingen, die uitsluitend verkocht werden aan de *Beauftragter für den Vierjahresplan, Bevollmächtigter für Sonderausgaben* (Oberst Veltjens), aan prijzen die vastgesteld werden in functie van de index der basisprijzen op 10 mei 1940. Ongeveer 2.000 karaat geslepen diamanten, afkomstig van Joodse bezittingen, bevinden zich nog te Antwerpen »⁽⁵⁶⁾.

E) Besluit

De systematische en gelegalizeerde plunderingsakties werden door de Nazi's in november 1940 ingezet en duurden tot op het einde van de bezetting. Ze waren niet uitsluitend het werk van enkele fanatieke SS-ers of van enkele Gestapo-agenten, maar van het geheel der diensten van de *Militärbefehlshaber* en meer in 't bijzonder van de dienst *Treubandvermögen*. Men kan gerust zeggen dat die georganizeerde roof een « sukses » werd.

Het is echter onmogelijk een juist oordeel te vormen over een bijkomend verschijnsel dat ongetwijfeld belangrijk was : de individuele plundering door Duitse officieren of soldaten die vooral op het gebied van de meubels (zie verder in dit artikel) tot uiting kwamen.

II. DE « MÖBELAKTION »

Van zodra de beslissing genomen was de Joden naar de uitroeiingskampen te deporteren, gingen de nazi-ambtenaren, met de doeltreffendheid en de

(54) M.V.G., R. 497, Tr. 201.386, dok. 48.

(55) Het betreft hier niet alleen in beslag genomen diamanten.

(56) M.V.G., R. 497, Tr. 201.386. Namen aan die vergadering deel : *Ministerialrat* Kadgien, advocaat Roetke (*Vierjahresplan*), Heraeus (*Reichsministerium für Rüstungs- und Kriegsproduktion*), Dr. Wahner (Dienst voor technische produkten), Pleumer (Dienst van *Oberst Veltjens*) en Holstein van de M.V.

metodische organisatie die hun akties kenmerken, over tot de inbeslagneming van de meubels die eigendom waren van de weggevoerde Joden. Het was Hitler zelf die begin januari 1942 dat bevel gaf. Een telegram van Rosenberg ⁽⁵⁷⁾ van 14 januari 1942, bestemd voor de stafchef van de *Einsatzstab Rosenberg*, meldde :

« Ter aanvulling van de bevelen van de *Führer* die u werden medegedeeld en in uitvoering van het dekreet van de Rijksminister en Chef van de Kanselarij — RK 18483 — geef ik aan de *Einsatzstab* opdracht over te gaan tot de uitvoering van de aktie die door vermeld dekreet werd geeïst. Door dat dekreet beschikt u over de totaliteit van de meubels, die het bezit zijn van Joden die de vlucht namen of die nog zullen vertrekken in de bezette gebieden van het Westen. Deze meubelen moeten ter beschikking gesteld worden van het Bestuur der Oostgebieden » ⁽⁵⁸⁾.

Een brief van het O.K.H. van 24 januari 1942 aan de *Einsatzstab Rosenberg* (met kopie bestemd voor von Falkenhausen) bepaalt dat de inbeslagneming methodisch moet gebeuren en dat de in beslag genomen voorwerpen eigendom worden van het *Reich*. De brief voegt eraan toe dat de kostbare tapijten en voorwerpen zorgvuldig moeten bewaard worden ⁽⁵⁹⁾.

De omvang van de opdracht ging echter spoedig de capaciteiten van de *Einsatzstab*, waarvan het effectief beperkt was, te boven en deze liet dan ook zijn taak over aan het Rijksministerie voor de bezette gebieden in het Oosten dat eveneens onder Rosenberg ressorteerde. Die maatregel werd op 25 maart 1942 van kracht. De *Einsatzstab* behield echter de controle over de konfiskatie van kunstvoorwerpen en over het materiaal betreffende de « ideologische tegenstanders », d.w.z. de bibliotheken en de kulturele bezittingen van de Joden ⁽⁶⁰⁾.

Oberführer K. von Behr werd aan het hoofd geplaatst van de *Dienststelle Westen* van het *Reichsministerium für die besetzten Ostgebiete* (R.M. f.d.b.O.). Zijn vertegenwoordiger in België was een zekere Mader. Een dekreet van Hitler betreffende het probleem van de kulturele bezittingen, bevestigt dat de inbeslagneming ervan aan Rosenberg toevertrouwd werd :

Juden, Freimaurer und die mit ihnen verbundeten weltanschaulichen Gegner des Nationalsozialismus sind die Urheber des jetzigen gegen das Reich gerichteten Krieges. Die planmässige geistige Bekämpfung dieser Mächte ist eine kriegsnotwendige Aufgabe. Ich habe daher den Reichsleiter Alfred Rosenberg beauftragt, diese Aufgabe im Einvernehmen mit dem Chef des Oberkommandos der Wehrmacht durchzuführen. Sein Einsatzstab für die besetzten Gebiete hat das Recht, Bibliotheken, Archive, Logen und sonstige weltanschauliche und kulturelle Einrichtungen aller Art nach entsprechendem Material zu durchforschen und dieses für die weltanschaulichen Aufgaben der NSDAP und die späteren wissen-

(57) Ideoloog van het nationaal-socialisme, benoemd tot Rijksminister voor de bezette Oostgebieden.

(58) UNITED RESTITUTION ORGANIZATION (U.R.O.), *M. Aktion Frankreich, Belgien, Holland und Luxemburg, 1940-1944*, s.l. 1958, in M.V.G., R. 497, Tr. 152.609, p. 35.

(59) M.V.G., R. 123, Tr. 148.282.

(60) U.R.O., p. 59-61.

schaftlichen Forschungsarbeiten der Hoheren Schule beschlagnahmen zu lassen ⁽⁶¹⁾.

De oorspronkelijke bestemming van de in beslag genomen meubels waren de lokalen van de Duitse diensten in de bezette Oostgebieden, maar heel vlug werd beslist dat ze zouden geschonken worden aan de slachtoffers van de geallieerde bombardementen in Duitsland.

Van zodra het besluit vaststond de eerste tienduizend Belgische Joden te deporteren, brachten een reeks vergaderingen de verantwoordelijken van de Duitse diensten samen, met het oog op een systematische roof van de meubels die zich in Joodse huizen bevonden.

Op 12 juli 1942 vermelden de notulen van een van die vergaderingen :

Auf die rd. 10.000 Juden des ersten transports entfallen nach vorsichtiger Schätzung ungefähr 2.500 Judenwohnungen, die als erstes vom SD versiegelt und auf diesen interessierenden Material untersucht werden ⁽⁶²⁾.

De al te grote haast van enkelen bracht echter de nauwkeurige uitvoering van het nazi-plan in het gedrang. Zo konstateerde Dr. Heym tijdens een op 8 augustus 1942 gehouden vergadering :

In Bezug auf die laufende Aktion (Evakuierung der ersten 10.000 Juden) meint Dr. Heym, dass von einer Ausräumung der Wohnung aus optischen Gründen (sic) so lange abgesehen werden muss, bis die Evakuierungsmassnahmen abgeschlossen seien. Es bestünde sonst die Gefahr, dass die Juden den Einberufungen nicht Folge leisten und sich allenfalls Gewaltmassnahmen durch Flucht entziehen würden ⁽⁶³⁾.

Heym had echter geen bezwaar tegen het feit dat *die Wohnungen könnten jedoch selbstverständlich von uns erfasst, Wohnungsbefunde aufgenommen und versiegelt werden* ⁽⁶⁴⁾, dit alles als voorbereiding van de plundering.

Al in 1941 hadden de Duitsers de meubels in beslag genomen van Joden die in 1940 gevlucht waren en het R.M.f.d.b.O. had aan de *Gruppe VI* (Vervoer) van het militair bestuur spoorwagens gevraagd om die meubels (5.000 m³) naar Duitsland te transporteren ⁽⁶⁵⁾. De likwidatie van de Joodse ondernemingen veroorzaakte ook een toevloed van kantoormeubelen en schrijfmachines die de Duitse administratieve diensten zich toeëigenden ⁽⁶⁶⁾. De huizen van gedeporteerde Joden werden eerst door de S.D. verzegeld, vervolgens werden de sleutels overhandigd aan het *Quartieramt* (dienst van de M.V.). Te Brussel werden ze bij voorrang ter beschikking gesteld van het militair bestuur voor de inkwartiering van Duitse troepen en dit volgens een beschikking van von Falkenhausen, volgens welke het voor Duitse offi-

(61) U.R.O., p. 45.

(62) *Id.*, p. 81-82.

(63) *Id.*, p. 84.

(64) *Id.*, p. 84.

(65) *Id.*, p. 65.

(66) *Id.*, p. 62-63.

cieren en soldaten verboden was bij Belgische burgers hun intrek te nemen. Die beslissing lokte vaak conflicten uit tussen de M.V. en de administratie van het R.M.f.d.b.O. belast met de konfiskatie van de meubels, die protesteerde in naam van « de rechten van de slachtoffers van de bombardementen in Duitsland ». Deze laatsten werden echter niet vergeten en vele met meubels volgepropte spoorwagens en aken werden naar het *Reich* gestuurd ⁽⁶⁷⁾. De Duitsers maakten de Joodse huizen van boven tot onder leeg, wat met zich bracht dat de « koopwaar » soms van onvoldoende kwaliteit werd geacht. Een in juni 1943 in Duitsland opgesteld verslag, dat bestemd was voor de vertegenwoordiger in België van het R.M.f.d.b.O., onderstreepte, na dankbetuigingen voor de gestuurde meubels en kleren :

« Men moet zeggen dat de spoorwegwagens vaak voorwerpen bevatten die geen gebruikswaarde hebben en alleen als schroot kunnen doorgaan. Zo werden b.v. 500 kachels door een erkend expert als oud ijzer beschouwd » ⁽⁶⁸⁾.

De *Möbelaktion* vereiste de technische hulp van Belgische verhuizers. De Duitser Cleff, vertegenwoordiger van de Duitse firma Kuhne und Nagel, door het militair bestuur belast met de verhuizing van de Joodse meubelen, richtte zich tot verschillende Antwerpse verhuizers. Ten slotte aanvaardde een zekere A.P... dat werk op te knappen. Hij deed het met kennis van zaken en was er trouwens op uit zoveel mogelijk opdrachten van die aard te krijgen ⁽⁶⁹⁾. Van 1942 tot 1944 ontving hij 4.585.239 BF voor de verhuizing van het Joodse meubilair te Antwerpen ⁽⁷⁰⁾. Dat werk werd half-oktober 1942 begonnen en duurde tot de laatste dagen van de bezetting ⁽⁷¹⁾. Bovendien zorgde de firma A.P..., evenals anderen, voor het vervoer van Joden naar Mechelen ⁽⁷²⁾.

(67) Tussen 1942 en 1944 vertrokken op volgende data met Joodse meubels geladen binnenscheepen vanuit Antwerpen naar Duitsland : 7 september 1942, 23 november 1942, 22 februari 1943, 10 juni 1943, 14 juli 1943, 17 augustus 1943, 13 september 1943, 14 november 1943 (2 schepen), 7 februari 1944 (2 schepen), 17 mei 1944, 18 mei 1944, 1 juni 1944, 12 juni 1944, 15 juni 1944, 26 juni 1944, 30 juni 1944 en 15 juli 1944. — M.V.G., R. 497, Tr. 149.232.

(68) U.R.O., p. 115.

(69) M.V.G., R. 497, Tr. 149.232. Op 22 december 1942 schreef hij een brief naar de Duitse diensten waarin men kon lezen : ... *nous espérons avoir l'honneur d'être favorisés de vos ordres futurs auxquels je ferai apporter mes meilleurs soins*. A.P... werd tot 5 jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens kollaboratie met de vijand. Het Hof van Beroep te Brussel heeft hem op 5 november 1971 gerehabiliteerd. *Le Soir*, 25 en 26 april 1946.

(70) Tijdens dezelfde periode bracht het vervoer van andere zaken dan Joodse meubels hem 9.056.843 BF op. In 1941 had hij 33 arbeiders in dienst, in 1942 waren er dat 74 en in 1943 en 1944, resp. 87 en 60. Die cijfers bewijzen dat de verhuis van de Joodse meubels het bedrijf welvarend heeft gemaakt. M.V.G., R. 497, Tr. 149.232.

(71) De meubels werden te Antwerpen in verschillende loodsen ondergebracht : Pelikaanstraat, 72 (in een magazijn naast de spoorweg); Herbouvillekaai - Loods nr. 6; Waalse Kaai - Magazijn Janssens. M.V.G., R. 497, Tr. 149.232. — Te Brussel werden de meubels in volgende opslagplaatsen bewaard : Nieuwbrugstraat, 20 (huishoudelijke voorwerpen); Lakensestraat, 78 (kunstwerken); Lakensestraat, 153 (gewone meubels); Transvaalstraat, 50 (gewone meubels); Jubelpark (gewone meubels) en de loodsen van de Opeisingsdienst. M.V.G., R. 497, Tr. 181.609.

(72) M.V.G., R. 497, Tr. 149.232. Het is nochtans mogelijk dat in dit geval druk werd uitgeoefend op het direktiepersoneel van sommige firma's. Dat transport leverde A.P... 252.076 BF op.

Het is evident dat al die operaties niet zonder moeilijkheden verliepen. Het lijdt b.v. geen twijfel dat tal van meubels en waardevolle voorwerpen gestolen werden door partikulieren, soldaten of ambtenaren van de betrokken Duitse diensten. Zo laat een Duits document ons in bedekte termen verstaan dat dergelijke feiten gekend waren. Het stipt inderdaad aan dat het opmaken van inventarissen in de Joodse huizen moest toevertrouwd worden aan « personen met een onberispelijk gedrag en met een stevig karakter ». Wat maar zelden het geval bleek te zijn.

De Duitse diensten van het R.M.f.d.b.O. toonden zich steeds happiger op te roven goederen. Dit bracht hen ertoe nog wreder te zijn dan de Gestapo en van dit organisme een harder optreden t.o.v. de Joden te eisen. Zo stuurde de vertegenwoordiger in België van het R.M.f.d.b.O. in 1944 een brief naar de SIPO die als volgt luidt :

Wie mir meine Lütticher Dienststelle mitteilt, konnten in der letzten Zeit Judenwohnungen Belgischer Juden kaum mehr geräumt werden, da von Seiten des SD Verhaftungen nicht mehr vorgenommen wurden.

Da selbstverständlich die Juden von sich aus damit rechnen müssen, eines Tages doch abtransportiert zu werden, hat dies zu Folge, dass sie zum grössten Teil ihren Besitz veräussern. Je weiter der Termin des Abtransports hinausgeschoben wird, desto mehr Judengut geht verloren und kann von meiner Dienststelle dann den Bombengeschädigten im Reich nicht mehr zur Verfügung gestellt werden.

Da auf Grund der letzten grossen Bombenschäden im Reich die Anforderungen an meine Dienststelle wesentlich erhöht worden sind, bitte ich zu erwägen, evtl. baldmöglichst die Judenaktion in Lüttich weiter zu führen, damit eine Erfassung der Judenmöbel und Abtransport in das Reich erfolgen kann.

Ich wäre Ihnen dankbaar, wenn Sie mir über das von Ihnen Veranlasste kurz berichteten (73).

De « humanitaire gevoelens » van die vlijtige ambtenaars voor de slachtoffers van de bombardementen, dreven hen ertoe met veel tamtam de versnelde deportatie van de Joden naar de uitroeiingskampen te eisen. Deze episode bewijst voldoende dat de verantwoordelijkheid voor de wegvoering van de Joden niet uitsluitend bij de diensten van de SIPO berust (74).

Het is moeilijk een juiste raming te geven van de waarde van de naar Duitsland afgevoerde meubels. Een activiteitenverslag van het R.M.f.d.b.O. in België voor de periode september 1942-30 augustus 1943 vermeldt volgende gegevens :

A. Huizen onder sekwestering :	4.015
B. Geëvacueerde huizen :	3.868

(73) U.R.O., p. 140.

(74) Het R.M.f.d.b.O. zal blijven aandringen en zal zelfs Berlijn laten tussenbeide komen : « ... het R.S.H.A. te Berlijn dringt steeds meer en meer aan voor de arrestatie van Joden. De Aussenstelle Luik werd van die maatregelen op de hoogte gebracht. Men mag zich dus aan een groot aantal aanhoudingen in de zone Luik verwachten... ». U.R.O., p. 148.

Overgedragen aan de Duitse diensten in België en in Noord-Frankrijk.

A. Volledige huizen :	408
B. Volledige slaapkamers :	418
C. Individuele voorwerpen :	11.173

Vervoer naar het *Reich* ten gunste van de slachtoffers van de bombardementen, tot 25 september 1943 : 54.057 m³ (75).

Een brief van 18 augustus 1944 (juist voor de evacuatie van België) signaleert dat de diensten van het R.M.f.d.b.O. 100.000 m³ Joods meubilair uit de sektor die afhing van de M.V. hadden verwijderd (76).

Indien dit laatste cijfer juist is, zou dit kunnen aantonen dat de Nazi's tijdens de laatste vier maanden hun activiteiten aanzienlijk opdreven. Een voorgaand rapport maakt inderdaad gewag van 84.291 m³ die tot 31 maart 1944 met 2.800 wagens van 15 ton naar Duitsland gebracht werden (77).

Wat het aantal geplunderde personen betreft, bezit het Ministerie van Volksgezondheid te Brussel 3.407 fiches van Brusselse Joden en 2.833 van Antwerpse Joden. Dit aantal is natuurlijk beneden de werkelijkheid.

(75) U.R.O., p. 117.

(76) M.V.G., R. 123, Tr. 148.282.

(77) L. STEINBERG, *Les autorités allemandes en France occupée*, Parijs, C.D.J.C., 1966, Dokument nr. 1330.